

**ضرورت اتخاذ اقدامات اضطراری برای غلبه بر اثرات ناشی از کاهش
بارش در سال جاری زراعی بر دام سبک کشور**

میزان نزولات جوی در سال جاری زراعی نسبت به سال قبل کاهش قابل ملاحظه‌ای داشته است؛ به طوری که براساس گزارش منتشر شده توسط دفتر مطالعات پایه منابع آب شرکت مدیریت منابع آب ایران، ارتفاع کل ریزش‌های جوی در سال آبی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ (از ابتدای مهرماه ۱۳۹۹ تا پایان فروردین‌ماه ۱۴۰۰) بالغ بر ۱۲۶ میلی‌متر بوده است. این مقدار بارندگی در مقایسه با میانگین دوره‌های مشابه بلندمدت (۲۰۵ میلی‌متر) ۳۹ درصد کاهش و نسبت به دوره مشابه سال آبی گذشته (۲۷۵ میلی‌متر) ۵۴ درصد کاهش داشته است. براساس گزارش مذکور کاهش میزان بارندگی نسبت به میانگین بلندمدت به تفکیک حوضه آبریز و به ترتیب از بالا به پایین شامل حوضه مرزی شرق (۷۷- درصد)، حوضه قره‌قوم (۵۰- درصد)، حوضه فلات مرکزی (۴۴- درصد)، حوضه خلیج فارس و دریای عمان (۴۱- درصد)، حوضه دریای خزر (۱۸- درصد) و حوضه دریاچه ارومیه (۴- درصد) است.

اولین بخش تولیدات دامی که تحت تأثیر کاهش نزولات و خشکسالی قرار می‌گیرد، تولیدکنندگان دام سبک هستند. مطمئناً کاهش بارندگی بسته به حوضه آبریز، کاهش تولید مراتع و تولیدات زراعی را به درجات به دنبال خواهد داشت. کاهش تولید مراتع باعث می‌گردد غالب پرورش‌دهندگان گوسفند و بز (عشایر و دامداران روستایی) که برای تغذیه دام‌های خود متکی به چرای مستقیم از مراتع و پس‌چر مزارع هستند، با چالش جدی در زمینه تغذیه دام‌های خود روبه‌رو گردند. همچنانکه در حال حاضر در بخش‌هایی از کشور این اتفاقات در حال وقوع است. از عواقب این وضعیت کشتار زود هنگام و کاهش وزن کشتار دام‌ها، کشتار دام‌های مولد، افزایش بیماری در گله‌ها، کاهش اشتغال و در نهایت کاهش تولید گوشت قرمز و شیر در سطح کلان خواهد بود. رخداد دیگری که هم‌زمان با این وقایع قابل پیش‌بینی است افزایش تغذیه دستی دام‌ها و در نتیجه افزایش تقاضا برای استفاده و خرید نهاده‌های دامی خواهد بود.

از طرف دیگر کاهش تولیدات زراعی مورد استفاده در تغذیه دام نیز با روندی مشابه، افزایش تقاضا برای این محصولات و اقلام خوراکی را به دنبال خواهد داشت. افزایش تقاضا برای تهیه نهاده‌های دامی، افزایش قیمت نهاده‌ها و نابسامانی در بازار تأمین نهاده را می‌تواند به دنبال داشته باشد. لذا چنانچه در بازه زمانی پیش رو، تمهیدات و اقدامات لازم در مورد تأمین ذخایر به حد کافی صورت نگیرد، پیش‌بینی می‌شود نابسامانی قابل ملاحظه‌ای در حوزه تأمین نهاده‌های دامی به وجود آید. شایان ذکر است که این تغییرات تولید، علاوه بر کاهش تولید گوشت، می‌تواند بخش طیور و قیمت گوشت مرغ را هم به صورت مستقیم از طریق افزایش تقاضا برای نهاده‌های دامی و هم غیرمستقیم از طریق کاهش قدرت خرید مصرف‌کننده و سرازیر شدن هرچه بیشتر سیل تقاضا به سمت مصرف گوشت مرغ تحت تأثیر قرار دهد.

معاونت مطالعات
زیربنایی

گروه کشاورزی

گزارش اول
اردیبهشت‌ماه
۱۴۰۰

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:
۲۵۰۱۷۵۱۵

تاریخ انتشار:
۱۴۰۰/۲/۲۶

از سوی دیگر در صورت عدم انجام تمهیدات و اقدامات لازم، با توجه به پایین بودن قیمت خرید تضمینی گندم استفاده از این محصول راهبردی به عنوان خوراک دام، کشور را با چالش جدی در این زمینه مواجه خواهد ساخت.^۱ کم‌اینکه در حال حاضر قیمت جو در بازار آزاد بالاتر از گندم بوده و احتمال اینکه با بروز نوسانات در تأمین نهاده‌ها، از این هم بالاتر برود وجود دارد. شایان ذکر است در حال حاضر شدت خشکسالی در مناطقی از کشور به حدی است که گندمکاران ناامید از تولید محصول، کشت انجام شده را به عنوان علوفه در اختیار دامداران قرار می‌دهند. لذا با توجه به اهمیت موضوع ضروری است متولیان امر در فرصت محدود باقی‌مانده، نسبت به برخی اقدامات کنترلی یا پیشگیرانه در کوتاه‌مدت، به شرح ذیل اقدام نمایند.

اقدامات و راهکارهای پیشنهادی

۱. اولویت‌بندی استان‌ها از نظر شدت تنش یا بحران کم‌آبی و تعداد دام

در شرایط خشکسالی فعلی باید به منظور توزیع عادلانه نهاده یارانه‌ای بین دامداران روستایی (سنتی) و عشایری در درجه اول، کلیه استان‌های کشور از نظر میزان تنش آبی رتبه‌دهی شوند و با در نظر گرفتن پراکنش دام (کوچک و بزرگ) در استان‌های مختلف کشور و سهم آنها در تولید، با تعیین مناطق بحرانی یا نیازمند حمایت، اقدامات حمایتی به ترتیب اولویت و هوشمندانه انجام شود. در اولویت‌بندی انجام شده پرورش‌دهندگان دام کوچک (گوسفند و بز) در اولویت اول حمایت قرار خواهند داشت.

۲. تعیین استان‌های معین

در صورتی که استان(های) همجوار استانی که دچار تنش یا بحران آبی شده است، قابلیت تأمین تمام یا بخشی از نیاز استان مدنظر به نهاده‌های دامی مورد نیاز را داشته باشند باید مشخص شوند و برآوردی از ظرفیت حمایت استان مربوطه انجام گیرد.

۳. تأمین آب مصرفی دام‌ها

لازم است تمهیدات لازم به منظور تأمین و عرضه آب مورد نیاز دام (به‌ویژه گوسفند و بز) در مناطق دچار کمبود از طریق تانکرهای سیار یا ثابت و ساخت آبشخور انجام گیرد.

۴. کمبود علوفه و لزوم فراوری، غنی‌سازی و استفاده از اقلام خوراکی غیرمرسوم

از آنجا که در برخی از نقاط کشور، بقایا یا تولیدات جانبی گیاهی وجود دارند که مغفول مانده‌اند یا استفاده از آنها منوط به فراوری است، ضرورت دارد، نسبت به اولویت قرار دادن فراوری و ذخیره آنها به منظور استفاده از آنها به‌ویژه در تغذیه گوسفند و بز و یا دسته‌جات گاوهای کم‌تولید اقدام نمود. از جمله این موارد می‌توان به استفاده بقایای بعد از برداشت نیشکر (سرشاخه و برگ)، استفاده از نیشکر کامل با عیار قند پایین، پیت و باگاس، برگ و طوقه چغندر قند، بقایای ذرت دانه‌ای، شاخ و برگ هرس خرما، پوسته سبز پسته (بقایای پسته پاک‌کنی) و... اشاره نمود. البته گفتنی است در موارد مذکور برخی مشکلات نظیر فقدان یا کمبود ماشین‌آلات لازم جهت جمع‌آوری، خرد کردن و... وجود دارد که لازم است نسبت به رفع آنها اقدام گردد. موفقیت در این مورد مستلزم استفاده از ظرفیت تشکل‌ها و بخش خصوصی و تعاونی خواهد بود.

۵. تأمین ذخایر استراتژیک و کسری نهاده‌ها

با توجه به وابستگی فعلی کشور به واردات نهاده‌های دامی شامل کنجاله سویا، دانه ذرت و دانه جو و عنایت به فرصت زمانی کوتاه پیش رو بایستی در اسرع وقت به منظور تأمین و تخصیص ارز مورد نیاز جهت واردات نهاده‌های دامی ویژه خشکسالی اقدام نمود. شایان ذکر است بیشترین نهاده مصرفی در سطح گوسفندداری‌های کشور دانه جو است. نظام توزیع نیز باید به نحوی مدیریت شود تا از نشت این نهاده‌ها به بازار آزاد یا مصرف آن در سایر بخش‌های موازی دامپروری جلوگیری شود.

۱. علی‌رغم افزودن ۱۰۰۰ تومان به عنوان جایزه تحویل به قیمت مصوب خرید تضمینی گندم (۴۰۰۰ تومان)، پیش‌بینی می‌گردد قیمت فعلی نیز مانع از استفاده از گندم به عنوان خوراک دام نگردد.

۶. پیش‌بینی لازم جهت ارائه تسهیلات بلاعوض یا کم‌بهره

به‌منظور افزایش توان اقتصادی دامداران در معرض آسیب، لازم است تسهیلات بلاعوض یا کم‌بهره و یا امهال تسهیلات پرداختی به دامداران هدف در دستور کار قرار گیرد.

۷. تعیین قیمت تضمینی

از آنجا که در شرایط خشکسالی هزینه تولید افزایش می‌یابد، لذا دامدار باید نسبت به فروش محصول تولیدی به قیمتی که از خسارت به دامدار جلوگیری شود و سود متعارف را برای دامدار تضمین نماید، مطمئن باشد. لذا شایسته است، شورای قیمتگذاری محصولات کشاورزی نسبت به تعیین قیمت تضمینی برای این دسته از دام‌ها اقدام نماید و براساس آن، شرکت پشتیبانی امور دام اقدامات لازم را انجام دهد. در جدول زیر شرح اقدامات به‌همراه دستگاه‌های متولی، مشخص شده است.

جدول شرح اقدامات و دستگاه‌های متولی

ردیف	اقدامات	دستگاه متولی
۱	اولویت‌بندی استان‌ها از نظر شدت تنش یا بحران کم‌آبی و تعداد دام	وزارت جهاد کشاورزی با همکاری وزارت نیرو
۲	تعیین استان‌های معین	وزارت جهاد کشاورزی
۳	تأمین آب مصرفی دام‌ها	سازمان امور عشایر ایران با همکاری معاونت امور تولیدات دامی
۴	فراوری، غنی‌سازی و استفاده از اقلام خوراکی غیرمرسوم	کمیته‌ای مرکب از معاونت امور زراعت، معاونت امور تولیدات دامی، مرکز توسعه مکانیزاسیون کشاورزی، مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور، مؤسسه تحقیقات فنی مهندسی کشاورزی، اتحادیه‌های مربوطه و نظام صنفی کشاورزی
۵	تأمین ذخایر استراتژیک و کسری نهاده‌ها	وزارت جهاد کشاورزی (شرکت پشتیبانی امور دام)
۶	پیش‌بینی لازم جهت ارائه تسهیلات بلاعوض یا کم‌بهره	وزارت جهاد کشاورزی (معاونت امور تولیدات دامی)، بانک مرکزی، اتحادیه‌های مربوطه و نظام صنفی کشاورزی
۷	خرید تضمینی	شورای قیمتگذاری محصولات کشاورزی، شرکت پشتیبانی امور دام کشور با محوریت اتحادیه‌های مربوطه

طراحی سازوکار مناسب برای اجرای راهکارهای فوق، با تأکید بر به‌کارگیری الگوی کشاورزی قراردادی

البته طراحی سازوکار مناسب برای اجرای پیشنهادهای فوق بسیار مهم است، چراکه تجربه واردات خوراک طیور و توزیع آن نشان‌دهنده ناکارایی‌های فراوان بود که به تفصیل در اظهارنظر کارشناسی قبلی مرکز پژوهش‌های مجلس به شماره مسلسل ۱۷۲۶۰ به تفصیل تبیین شده‌اند. همچنین تجربه نشان داده است که اعطای وام‌های ارزان‌قیمت بدون سازوکار مناسب، عملاً اثر فراگیر و مستقیم بر رشد تولید نداشته است و در بسیاری از موارد، وام‌ها از مسیر تولید منحرف شده‌اند. یکی از مهم‌ترین سازوکارها، انجام راهکارهای فوق از طریق اتحادیه‌ها و سمن‌ها در قالب الگوی کشاورزی قراردادی و با نظارت و تسهیلگری وزارت جهاد کشاورزی (به‌خصوص شرکت پشتیبانی امور دام) است. در قالب این الگو، اتحادیه‌ها و تشکل‌های برخوردار از حسن سابقه، براساس قرارداد مشخص، نهاده ارزان‌قیمت و تسهیلات در اختیار دامدار قرار داده و در مقابل، براساس قیمت مشخص، اقدام به خرید دام و عرضه مستقیم گوشت به بازار مصرف می‌کنند.